

## Odkrivanje simulacije z likovnim testom Benderjeve

Šepic Jože, psiholog, Kazenski popoljševalni dom Dob pri Mirni

### I. Teoretična izhodišča

Ko sem sprejel mesto psihologa v sprejemnem oddelku naše osrednje penitenciarne ustanove, sem od osebja v zavodu pogosto slišal besedi simulant in simulacija; z njima so upravičeno ali neupravičeno imenovali tisto vedenje obojenih oseb, ki je po svojih zunanjih znamenjih težilo k umiku pred določenimi zahtevami ali k postavljanju zahtev po milejšem obravnavanju. Med simulacije so poleg dejanskega simulacijskega vedenja prištevali še laži, agravacije, samopoškodbene reakcije in tudi druge oblike psihopatološkega vedenja, čeprav vsako zase zahteva bolj ali manj posebno vrsto obravnavanja.

Seveda so taka in podobna mnenja zbudila dvom o uporabnosti dobljenih testnih izidov, posebno če je šlo za manj navadne testne rešitve. Ta dvom je postal spodbuda za širše zastavljeno raziskovalno delo o simulaciji in iz njega je povzet pričujoči sestavek.

Utitz je simulacijo definiriral kot zavestno predstavo ali predstavljanje neresničnega dejanskega stanja. V to zelo široko postavljeno definicijo lahko vpnemo prav vse oblike simulacijskih reakcij. Poznejši pisci so se pri definiranju simulacije omejili le na simulacijsko vedenje, ki se kaže v klinični praksi. Enotno poudarjajo, da je posebnost simulacijskega ravnanja zaveden namen prikazovati razne težave. V nadaljevanju razlage nekateri zahtevajo, da se simulacija diagnosticira le v primerih ugotovljenega telesnega oziroma duševnega zdravja, medtem ko drugi vztrajajo pri omenjenih zahtevah; to se zdi sprejemljivejše in ima večjo praktično vrednost. Simulacije torej lahko diagnosticiramo vedno, kadar imamo opraviti z osebo, ki namenoma prikazuje neresnične osebne, telesne ali duševne slabosti.

Želimo poudariti, da je v klinični praksi marsikdaj težko določiti razloček med simulacijo, pri kateri so v ospredju zavestna prizadevanja simulirajoče osebe, in med drugimi kliničnimi podobami, ki so v svojih oblikah podobne simulacijskim reakcijam, vendar jih povzročajo bolj ali manj s podzavestnimi mehanizmi, npr. agravacija, histerične reakcije, Ganzerjevo stanje in psevdodemenca, ki jo imenujejo nekateri tudi podzavestna simulacija.

Ločevanje od drugih psihopatoloških sindromov je tudi težavno v primerih, ko imamo opraviti s tako imenovano vezano simulacijo, ko imajo simulacijske reakcije opore v telesnih in duševnih posebnostih. Lahko rečemo, da ima

taka oseba dispozicijo za simuliranje konkretnih oblik telesnega ali duševnega obolenja.

V človeški družbi se z vzgojo uravnava težavno ravnovesje med simulacijo in neprenarejanjem ter med lažjo in odkritostjo. Posledica tega je, da večina ljudi simulacijo in laž, ki se nanje navezuje, bolj ali manj uporablja kot sredstvo za socialno prilagajanje. Simulacije iz te skupine ne bodo predmet nadaljnje obravnave. V ospredju naših prizadevanj je tako imenovana klinična simulacija; duševna bolezen ali motnja je pri njej simulirana zaradi pričakovanja določenih koristi, gmotne narave ali pa gre samo za umik iz neprijetnega položaja.

Čeprav se k simulaciji duševnih motenj lahko zatečejo različne osebnosti, najdemo med simulanti najpogosteje konverzivne osebnosti, kriminalne prestopnike, osebe s psevdološkimi potezami in psihopatske osebnosti. Posebno zadnje se zaradi svoje impulzivnosti, upornosti, nestrpnosti do ovir in želje izogniti se posledicam pogosto oprimejo simulacije. Vanjo se lahko usmerijo tudi intelektualno podnormalne osebe, posebno če občutijo, da jih okolica zapostavlja. Veliko piscev poudarja, da so pri simulantih ugotovili nenormalno stopnjo sugestibilnosti ter deprivacijo etičnih, moralnih in socialnih norm. Hibert v razpravi »Simulacija v zaporu« pove, da je simuliranje jezik duševno slabotnih oseb; uporabijo ga tedaj, ko občutijo, da jih okolje neupravičeno zapostavlja ter imajo zato opravičilo za tako ravnanje.

Simulacijsko vedenje je pri človeku, razen izjemoma neprilagojena obrambna tehnika, ki deluje v smeri samozavarovanja simulanta. Najpogosteje simulirajo različne oblike amnezije, simptome histerije, različne stopnje duševne podnormalnosti, paranoidna duševna stanja s halucinacijami, delovno nesposobnost itd. Duševno povprečne, normalne osebe se raje zatekajo k simulaciji telesnih težav ali k simulaciji kratkotrajnih duševnih motenj. Kadar stoji v ozadju simuliranega vedenja kompenzacija za nezgode, bo oseba raje simulirala možgansko okvaro. Če pa je v ospredju vprašanje kriminalne odgovornosti, bo pogostejša simulacija duševne podnormalnosti.

Odkrivanje simulacije s pomočjo psihološke metode temelji na postavki, da oseba, ki simulira duševne motnje ali kako drugo pomanjkljivost, nima pravilne predstave, kako naj se ravna v testnem položaju, da bo naredila vtis duševne obolelosti ali prikazala upad določenih zmognosti. Testne storitve simulanta so ponavadi

slabše od storitev dejansko prizadetih oseb. Vendar pride do preveč znižanih storitev le na preizkušnjah, kjer je mogoče nadzorovati težavnost postavljenih nalog. Tam, kjer je možnost pregleda zmanjšana ali skoraj nemogoča, se simulativne storitve lahko približajo njegovim resničnim zmožnostim. Lahko rečemo, da je vsaka psihološka preizkušnja, le da je za simulanta dovolj izzivalna, uporabno sredstvo za odkrivanje simulacije.

Esperimentatorji, ki so se ukvarjali z ugotavljanjem simulacijskega vedenja, so skušali za različne teste in preizkušnje ugotoviti posebni simulacijski testni sindrom. V dosegljivi literaturi smo odkrili tri metode za reševanje tega vprašanja:

1. Eksperimenti, izpeljani v okoliščinah naravne simulacije; PO (poskusnim osebam), za katere je bila poprej postavljena diagnoza simulacija, so dali reševati ustrezne teste in preizkušnje.

2. PO so hipnotizirali in jim sugerirali, da so duševno bolne, potem pa so jih testirali.

3. Eksperimenti, izpeljani v okoliščinah umetne ali laboratorijske simulacije; PO so s testnim navodilom naročili, naj se v testnem položaju vedejo kot duševno bolne osebe.

Kot posebno metodo bi omenili še poligrafsko tehniko, s katero se ugotavljajo in merijo fiziološke spremembe v človekovem organizmu. Nastanejo ob doživljanju čustvenih napetosti, ki jih povzročijo izgovorjena laž. Ker je simulacija večkrat tesno povezana z lažjo, se poligraf v posebnih primerih lahko uporablja tudi za odkrivanje simulacijske reakcije.

Barber je eksperimentalno dokazal, da se odgovori oseb, ki so test reševale v hipnotičnem transu s sugestijo o duševni obolelosti, ne ločijo bistveno od storitev PO, ki so testiranje opravile v razmerah eksperimentalne simulacije. Dalje nas pisci opozarjajo, da laboratorijska simulacija zaradi slabše izraženih motivov ni enakovredna naravni simulaciji, zato so si simulacijske testne storitve lahko le podobne, ne pa enake.

V literaturi se večkrat omenja, da se simulacija lahko diagnosticira šele tedaj, ko je simulant prenehal s prenašanjem in priznal simulacijske namene. Čeprav to v praksi ni vedno uresničljivo, bomo povedali vzroke, ki lahko pripeljejo do prenehanja simulacije.

Simulacijsko vedenje lahko ugasne po prostovoljni ali prisiljeni poti. Do prostovoljne ustavitve pride:

- če odpade vzrok za simulacijo,
- če se oseba zaradi sugestij simulaciji odpove,
- če simulacija odpade zaradi notranjega pritiska (npr.: občutka krivde, moralne norme),
- če oseba preneha simulirati iz strahu, da bi jo razkrili,
- če je oseba v situaciji presenečena in izgubi kontrolo nad vedenjem,
- če simulacija preneha zaradi utrujenosti.

Prisilna sredstva za prenehanje simulacijskega vedenja se praviloma omejujejo na to, da primerno zaostrujejo in krepijo tista stanja, ki povzročijo naravno ali prostovoljno ugasnitev simulacije.

Dosedanji poskusi pri ugotavljanju sposobnosti likovnega testa L. Benderjeve (v nadaljevanju LTB) za razkritje simulacije v laboratorijskih razmerah so ostali pri ugotovitvah, da PO pri risarskih reprodukcijah ne morejo bistveno prikazati temeljnih (Gestalt) načel likovne psihologije, kakor to lahko stori oseba, ki je prizadeta pri senzo-motornem duševnem funkcioniranju, in da nepsihотиčna oseba na resničnost ne more reagirati na nerealen način; predmetni svet se mora upoštevati.

Že Tolor je ugotovil, da je LTB, sestavljen iz devetih preprostih likov, pokazal precejšnje uspehe pri razkrivanju simulantov, posebno oseb, ki so bile obdolžene kriminalnih dejanj in pri katerih je obrambni proces ena izmed močnih čustvenih motenj.

Z našo raziskavo smo želeli ugotoviti posebna testna določila, ki so pomembna pri odkrivanju simulacije duševne motnje na LTB.

## II. Raziskava

### Metoda:

PO so bile izbrane izmed obsojenih moških, ki so prestajali kazen zaradi tatvin in vlomov in ki niso bili stari manj kot 20 ali več kot 30 let. Iz nadaljnje obravnave smo izločili osebe, ki so bile psihiatrično diagnosticirane kot psihopati ali psihoorganiki, ter tiste, ki so zaradi raznih težav pomenile stalno klientelo domske psihiatrične službe. Prav tako smo izločili tiste, ki niso bili ustrezno motivirani za sodelovanje v preizkusu, in tudi tiste, ki so na inteligentnostnem testu dosegli rezultat 5 centilov ali nižje.

Uporabili smo tehniko vzporednih skupin. Eksperimentalno in kontrolno skupino je sestavljalo po 24 PO. S skupinskim izenačevanjem smo si zagotovili pregled nad nekaterimi sistematičnimi dejavniki, ki bi lahko bistveno vplivali na likovne storitve PO. Izenačevali smo glede na šolsko izobrazbo, način vzgoje, kronološko starost in inteligentnost.

Kontrolna skupina je LTB reševala v standardnih okoliščinah, pri eksperimentalni skupini pa smo s posebej sestavljenim testnim napotkom — neodvisno spremenljivko — ustvarili okoliščine za eksperimentalno simulacijo.

Merili smo čas reševanja likovnega testa, vendar testiranci za to niso vedeli.

Testne izdelke kontrolne in eksperimentalne skupine smo ocenjevali s splošnimi in posebnimi ocenjevalnimi merili. V splošna testna določila smo zajeli ocenjevalna merila, ki nadzorujejo razmerje med likovnimi reprodukcijami, npr. mikrografija, stisnjenost likov itd., medtem ko so se posebna testna določila nanašala le na odstopanja posameznega prerisanega lika od testne predloge.

Izidi:

Razlika med aritmetičnimi sredinami posameznih časov reševanja likovnega testa v obeh skupinah, izračunana prek testa T, je signifikantna na ravni 0,01. PO iz eksperimentalne skupine so bile v reševanju likovnih reprodukcij dokaj hitrejšje od vrstnikov iz kontrolne skupine.

S Fisherjevim eksaktnim verjetnostnim testom smo ugotavljali statistično pomembnost razlik opaženih vrednosti ocenjevalnih meril med kontrolno in eksperimentalno skupino na ravni pomembnosti 0,05.

Razprava:

PO v eksperimentalni skupini pri simulacijskih poskusih na likovnem testu ni uspelo resneje prizadeti bistvenih načel likovne psihologije. Statistično posebne testne odklone simulantom prej razlagamo kot »približne odgovore«, ki se kažejo zaradi nesposobnosti PO, da bi se rešile okvirov dojetega likovnega položaja. Simulacijska prizadevanja PO so bila naravnana predvsem na posamezne like, tako da so posebna testna merila pogosto izstopala kot statistično pomembna za ugotavljanje simulacijskega reagiranja.

Nenavzočnost statistično signifikantnih razlik med reprodukcijami obeh skupin — če jih ocenjujemo po splošnih merilih — pove, da ta test-

na določila niso dostopna simulaciji. Ta ugotovitev ima praktično vrednost, saj bo klinik, ki ima opraviti s simulantom, lahko kljub defektnemu protokolu ugotavljal nekatere osebnostne lastnosti simulirajoče osebe.

Opazili smo simulacijsko reagiranje, pokazalo se je, da je simulant nagnjen k nenatančnosti. PO v želji, da bi simulacijsko obdelale testne like, izbere najlažjo pot, in sicer s tem, da ne nadzorujejo dovolj svoje motorike. Rišejo hitro in impulzivno, zato so pri reprodukciji likov porabili precej manj časa kot PO iz kontrolne skupine. Ta način simulacijskega reagiranja smo imenovali »motorična simulacija«.

Težja in zahtevnejša, zato pa tudi manj pogostna oblika simulacije na LTB je »perceptivna simulacija«: PO skuša dejansko spremeniti likovno predlogo. V to skupino simulacij lahko uvrstimo obračanje likov, prekrivanje likov itd. Posebno pri rotaciji gre praviloma le za delen zasuk lika. PO del lika pravilno prereže, drugi del pa zasuče.

V nekaterih testnih protokolih prevladujejo motorične, drugod pa perceptivne prvine simulacijske obdelave testnih likov. Domnevamo, da inteligentnejše in bolj motivirane PO pogosteje uporabljajo perceptivno simulacijo.

Na podlagi izidov sklepamo, da se LTB lahko uporablja pri odkrivanju simulacije duševnih motenj. Čim več je v protokolu odstopanj, ki so posebnost simulacijskega vedenja, posebno prvin perceptivne simulacije, tem trdnejši bo sum na simulacijo. Podatki, ki jih daje likovni test, se lahko uporabljajo v diagnostične namene le v okviru širšega kliničnega pristopa, če je v ospredju vprašanje simulacije.

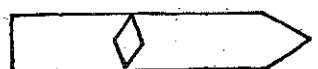
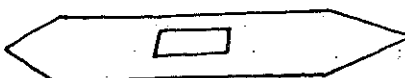
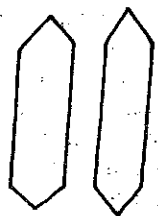
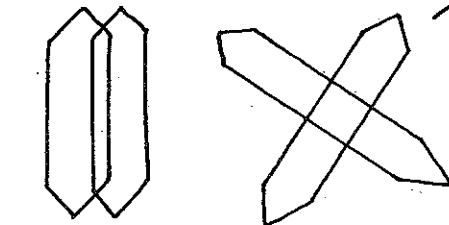
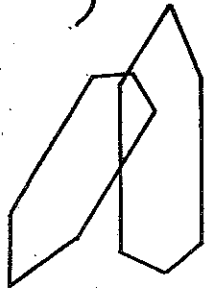
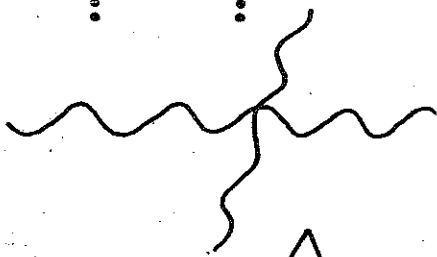
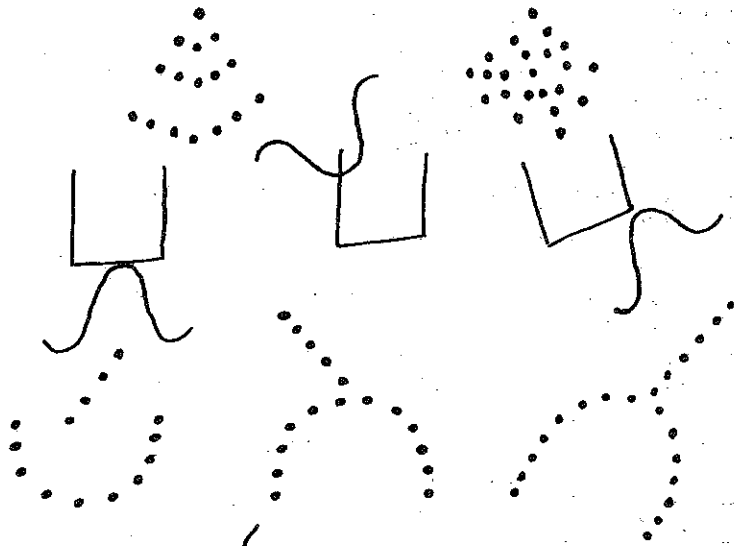
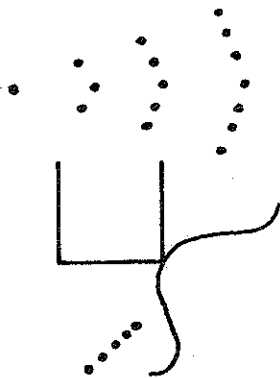
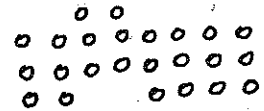
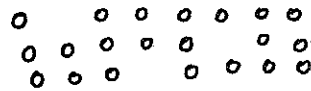
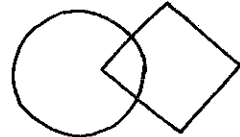
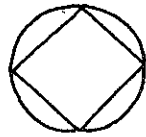
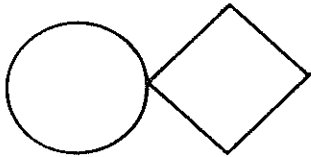
Dobljenih izidov ne smemo posploševati. Gibbijeve ugotovitve, da je zmožnost za simulacijsko spreminjanje v okoliščinah eksperimentalne simulacije pri duševno manj zrelih manjša kot pri duševno zrelih osebah, velja tudi za naše PO.

Eksperimentalne ugotovitve smo s pridom uporabili pri psihološkem delu z obsojenimi osebami v penitenciarnem zavodu. Nekajkrat smo na podlagi ugotovljenih testnih meril, seveda v okviru kliničnega pristopa, uspešno diagnosticali simulacijo duševne motnje. Presenečeni pa smo bili nad majhnim številom oseb, ki so skušale simulacijsko obdelati testne predloge. Lahko rečemo, da do znižanja testnih storitev v penitenciarnih pogojih prihaja predvsem zaradi agravacije in nemotiviranosti obsojenih oseb.

Simulacija duševne motnje ali bolezni se bo verjetno pogosteje kazala v obdobju preiskoval-

LIKOVNI TEST BENDERJEVE  
V ZMANJŠANEM VELIKOSTNEM RAZMERJU

NEKATERI SIMULACIJSKO PREDELANI ODGOVORI  
POSKUSNIH OSEB NA PREDLOŽENE LIKE



nega pripora in sodnega procesa pri osebah, ki so odgovorne za hujša kazniva dejanja. V tem času so duševni pritiski na osebo ponavadi najmočnejši, po drugi strani pa obstaja nagnjenje izogniti se kazenski odgovornosti in ob ustrezni osebnosti dispoziciji se vedenje obdolženca lahko sprevrže v simulacijo.

Nadaljnja raziskovalna prizadevanja naj bi se usmerila v ugotavljanje simulacijskih reakcij

neprestopniških oseb na LTB in na to, katere osebnostne lastnosti vplivajo na izbiro vrste simulacijske reakcije.

P. S.

Sestavek je povzetek diplomskega dela, ki je bilo obranjeno oktobra 1968. leta. Uporabljeni viri so navedeni v nalogi. Naloga je dostopna v knjižnici Instituta za kriminologijo v Ljubljani.

UDC 340.65

## Detection of Simulation by Bender-Gestalt Test

Detection of Simulation by Bender-Gestalt Test by Jože Šepic, Psychologist

The simulation of a mental disturbance or mental illness may be determined by a psychological test. But it is necessary to apply tests which are provocative enough.

In order to determine factors characteristic of simulative behaviour, the Bender test was applied to 24 testees in laboratory conditions. The control group was tested in standard conditions.

The comparison of the results of both groups confirmed theoretical findings that testees from the

experimental group were not able to change reproduction substantially. Factors typical of the simulative analysis of tests were established.

The results proved that some test forms are suitable for simulation while relations between the test figures are not.

The results show that it is possible to determine simulation with a Bender test under clinical psychological conditions.